

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-46>

УДК 323.28

Туркот В.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

ТЕРОРИЗМ У КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ: ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕСКАЛАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена розгляду витоків тероризму на Близькому Сході та причин ескалації конфліктів в регіоні. Об'єктом роботи виступає феномен тероризму у країнах Близького Сходу в сучасному світі. Предметом дослідження є тероризм у країнах Близького Сходу. Розглянуто різні аспекти досліджень цієї проблеми. Події, які відбуваються в останні роки в регіоні Близького Сходу, аналізуються не тільки у розрізі соціально-економічних процесів, що відбуваються в світі в умовах глобалізації, але і з точки зору геополітичного протистояння різних сил, які мають на меті посилити свій вплив в регіоні. Близькосхідний Регіон кінця ХХ – початку ХХІ ст. не тільки не втратив свого геостратегічного значення, а й набув статусу «вибухонебезпечного вузла», ставши зоною військово-політичної нестабільності і регулярно виникаючих тут військових конфліктів. В останні роки спостерігається їх загострення, в тому числі і етнічних, і племінних, а також і соціальних, і конфесійних. У статті розглядається криза Близькосхідного регіону, зокрема витoki палестино-ізраїльського конфлікту як однієї складової цієї кризи. А також, феномен радикальної ісламізації, який являє собою своєрідну реакцію на модернізацію і глобалізацію, він є одним з основних викликів для національної безпеки міжнародного співтовариства. У статті здійснено аналіз історичних передумов тероризму. Викладені основні причини формування і зростання тероризму в Близькосхідному регіоні. Здійснені пошуки способів врегулювання загроз на сучасному етапі та виокремлення перспектив стабілізації кризи у регіоні. Визначено можливі шляхи усунення існуючих загроз національній, регіональній та глобальній безпеці. Виявлено закономірність у формуванні активізації терористичних груп різного роду. Дослідження показало, що геополітичний фактор цього конфлікту є важливим для регіону та світу загалом. Запропоновано шляхи протистояння різноманітним екстремістським й інформаційно-психологічним проявам, крайньою формою яких є тероризм.

Ключові слова: Близький Схід, геополітика, ескалація, конфлікт, тероризм.

Turkot Vladyslav

Kyiv National University of Culture and Arts

TERRORISM IN THE MIDDLE EAST COUNTRIES: CAUSES AND FEATURES OF ESCALATION

Summary. The article examines the origins of terrorism in the Middle East and the causes of escalating conflicts in the region. The object of the work is the phenomenon of terrorism in the Middle East in the modern world. The subject of the study is terrorism in the Middle East. Various aspects of research on this problem are considered. The events that have taken place in recent years in the Middle East region are analyzed not only in the context of socio-economic processes taking place in the world in the context of globalization, but also from the point of view of the geopolitical confrontation of various forces that aim to strengthen their influence in the region. Middle East Region of the late XX – early XXI century not only did it not lose its geostrategic significance, but it also acquired the status of an "explosive node", becoming a zone of military and political instability and regular military conflicts. In recent years, there has been an exacerbation, including ethnic and tribal, as well as social and religious. The article examines the crisis in the Middle East, in particular the origins of the Palestinian-Israeli conflict as one component of this crisis. And also, the phenomenon of radical Islamization, which is a kind of reaction to modernization and globalization, it is one of the main challenges to the national security of the international community. This article attempts to reveal and analyze the historical background of terrorism. The article outlines the main reasons for the formation and growth of terrorism in the Middle East region. The search for ways to address threats at the present stage and finding prospects for stabilizing the crisis in the region were adopted. An attempt is made to identify possible ways to eliminate existing threats to national, regional and global security. The regularity in formation of activation of terrorist groups of various kind is revealed. The study showed that the geopolitical factor of this conflict is important for the region and the world as a whole. Ways of counteracting various extremist and information-psychological manifestations, the extreme form of which is terrorism, are proposed.

Keywords: Middle East, geopolitics, escalation, conflict, terrorism.

Вступ. Політичний тероризм є однією з найнебезпечніших форм «міжнародного тероризму» і сьогодні, безумовно, є головною загрозою безпеці на національному, регіональному та глобальному рівнях. Численні публікації останніх років допомагають краще зрозуміти

сутність цього явища, виявити причини активізації терористичних груп різного роду, намітити шляхи боротьби з цим негативним явищем. Однак до теперішнього часу на міжнародному рівні не існує загальноприйнятого визначення поняття «міжнародний тероризм», а визначення

тероризму в національному законодавстві дозволяє лише в тій чи іншій мірі кваліфікувати окремі терористичні акти як кримінальний злочин. Серйозною перешкодою на шляху формування міжурядового консенсусу щодо розуміння сутності міжнародного тероризму в площині практичної геополітики продовжує залишатися система подвійних стандартів.

Сьогодні міжнародний тероризм – це глобальне явище. Терористичні акти відбуваються на всіх континентах, практично у всіх країнах, тому міжнародний тероризм глобальний і боротьба з ним також повинна бути глобальною. У зв'язку з цим теоретико-методологічні засади такої боротьби повинні розроблятися в рамках дослідницької парадигми наукової теорії, що відображає сучасне бачення світових політичних процесів і глобального розвитку. У якості такої запропоновано геополітичну парадигму, в основі якої лежить принцип аналізу конкретних подій в глобальному і регіональному масштабах через призму оцінки просторово-владних відносин в конкретному регіоні світу на певному етапі історичного розвитку.

Виділення нерозв'язаних частин раніше частин загальної проблеми. Як вже зазначалося вище, міжнародний тероризм охоплює в останні роки всю планету. Однак найбільш часто терористичні акти відбуваються в регіоні Близького Сходу, в Західній Європі, деяких країнах Азії. Це не випадковий збіг. У статті показано, що переважна більшість терористичних актів, незалежно від того, де вони відбуваються, мають своє коріння в Близькосхідному регіоні. Але перш ніж перейти до обґрунтування заявленої позиції, необхідно уточнити окремі поняття і категорії, про які піде мова нижче.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби наукового осмислення феномена тероризму зроблені дуже широким колом вчених. Так, про еволюцію тероризму і особливості визначення даного феномена писали А. Бергесен, Дж. Бейлі, Д. Рапопорт, Е. Сінклер, С. Сміт, Йі Хан та інші.

Особливості сучасного тероризму і терористичних угруповань, ідеологія радикальних ісламістських угруповань та їх прагнення до створення альтернативної політичної системи світу розглядаються в роботах Ш. Бахші, А. Джонгмана, Р. Кохейна, М. Сейджмона, Р. Тербона та інших.

На даний момент немає жодного повністю прийнятого визначення тероризму. Однак встановлено, що етимологічно слово «терор» (і його похідне «тероризм») походить від латинського «terror», що означає «страх», «насильство». Існує точка зору на співвідношення понять «терор» і «тероризм», висловлена, зокрема, доктором філософських наук, професором І.М. Іллінським, згідно з якою терор – це репресивна, насильницька діяльність органів державної влади проти своїх політичних опонентів, а тероризм – відповідна реакція на терор.

Не ставлячи під сумнів обґрунтованість такого підходу, що логічніше вважати, що терор – це сукупність методів насильства, що застосовуються для залякування, незалежно від суб'єкта насильства, а тероризм – це вже система насильницьких дій, організованих в політичному, економічному та інституційному відношенні. Іншими словами,

тероризм характеризується певною організаційною складовою, що має політичні цілі, досягнення яких бачиться тільки через насильство і дії поза правових рамок. Власне, це підтверджує і сам І.М. Іллінський, коли наводить визначення тероризму. Він стверджує, що «...тероризм – це публічно вчинені суспільно небезпечні дії або погрози, які викликають страх у об'єкта викриття і спонукають його діяти в інтересах терористів, які переслідують певні цілі» [10, с. 39].

Метою статті є:

1. Розкрити і проаналізувати історичні передумови тероризму.

2. Сформулювати основні причини формування і зростання тероризму в Близькосхідному регіоні.

3. Визначити можливі шляхи усунення існуючих загроз національній, регіональній та глобальній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Відносно новою формою політичного тероризму в останні десятиліття став «міжнародний тероризм», що представляє собою глобальну загрозу і об'єкт протистояння для міжнародного співтовариства. Цей феномен все ще вимагає свого осмислення, незважаючи на велику кількість фактичного матеріалу, пов'язаного з його проявом. Свідченням міжнародного тероризму є транснаціональний характер терористичних організацій, їх діяльність на території кількох держав і загроза існуючим системам регіональної та глобальної безпеки.

З точки зору сучасної теорії геополітики, міжнародний тероризм є особливим суб'єктом геополітичного протистояння або, іншими словами, геополітичним суб'єктом нового типу. Вперше про це було сказано в статті доктора політичних наук В.Я. Волкова «Суб'єктивне ставлення міжнародного тероризму в сучасному геополітичному протистоянні» [5, с. 64–78]. Ю.В. Волков вважає, що основною причиною трансформації колишніх форм політичного тероризму, перетворення його в міжнародне і особливе геополітичне утворення є геополітичні процеси глобалізації. Отже, сутність процесу суб'єктивної і змістовної перспективи міжнародного тероризму в сучасних умовах полягає в тому, що сьогодні він набув ряд характеристик, які не були властиві йому на попередніх етапах розвитку людства. Сучасний тероризм в його міжнародній формі відрізняється від того, що мало місце в недавньому минулому, рядом якісних характеристик, які дозволяють говорити про його перетворення в самостійний суб'єкт геополітичного протистояння.

Найважливішою особливістю міжнародного тероризму, суб'єкта геополітичного протистояння під впливом глобалізації, є мережевий принцип організації. Цей принцип організації систем управління в цілому характерний для епохи глобалізації. Як свідчить Ю. Горбунов, до початку 1970-х років в терористичних організаціях переважала ієрархічна (лінійно-ієрархічна) або класична форма побудови організації з чіткою централізованою системою конспіративного управління: штаб-район-область-район-оперативні осередки, що складаються зазвичай з п'яти-семи чоловік. При відмові одного з учасників цього ланцюжка було легко знести всю організацію. На зміну цій конструкції прийшов інший тип побудови. Класичний приклад – мережа терористичної організації «Аль-Каїда» [6, с. 112–113].

Однак, у ряді випадків, формуючи своєрідний «терористичний Інтернаціонал», спрямовують свої зусилля на створення своєрідних «терористичних анклавів» в державах, де з тих чи інших причин виник вакуум легітимної політичної влади (Афганістан, Ірак, Сирія, Ємен, Ліван). Більшість великих терористичних організацій мають у своїх лавах кілька тисяч активістів, створюють центри підготовки бойовиків і здатні розгорнути досить великі збройні формування. Іноді під вплив терористів потрапляють уряди цілих країн. Характерним прикладом тут є прихід до влади в Афганістані терористів з руху «Талібан».

Безумовно, сучасний політичний тероризм носить навмисний характер і має об'єктом своєї діяльності глобальний геополітичний простір. Однак незалежно від місця вчинення терористичного акту, а іноді і від авторів злочину коріння міжнародного тероризму в переважній більшості потрібно шукати на Близькому Сході. Причин тому кілька, але найбільш важливими є особливості Близького Сходу в сукупності з його геополітичними, гео економічними і історичними умовами, що тривають вже більше 70 років близькосхідним конфліктом, в центрі якого досі не вирішена проблема арабських народів Палестини.

Загальновідомо, що Близький Схід є ключовим геополітичним регіоном світу, в якому зосереджені інтереси ключових суб'єктів міжнародних відносин. В науковій літературі до країн Близького Сходу відносять Сирію, Ліван, Ізраїль, Йорданію, Саудівську Аравію, Ірак, Ємен, Кувейт, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Арабську Республіку Єгипет, Судан. У зарубіжній, переважно англійській, літературі ці країни разом з Кіпром, Туреччиною, Іраном і Афганістаном включені в поняття Близького Сходу [4, с. 279]. Геополітичне значення регіону обумовлено стратегічним становищем Близького Сходу на перехресті морських і повітряних комунікацій, а також наявністю величезних запасів природних ресурсів. Регіон охоплює південно-західну частину Азії і Північно-Східну Африку, він розташований недалеко від Європи. З Перської затоки через Ормузьку протоку і Червоне море в Середземне море через Суецький канал проходять основні шляхи транспортування нафти.

Арабо-ізраїльський конфлікт на Близькому Сході залишається одним з найбільш затяжних і важкорозв'язних регіональних конфліктів. Палестинська проблема – це сукупність протиріч територіального, політичного, економічного і гуманітарного (релігійного) характеру, наявністю значного числа палестинських біженців і арабо-ізраїльським протистоянням. Від вирішення цієї проблеми багато в чому залежить безпека і стабільність на Близькому Сході, а значить, і в усьому світі.

Близький Схід є батьківщиною системи протистояння терору. Вперше до нього підійшли сікарії – радикальне крило релігійно-політичної секти зелотів в римській провінції Юдея (Південна Палестина) в першому столітті до н.е. Як стверджується, саме терористичні акти цієї організації мали чітку політичну мотивацію, спрямованість і цілеспрямованість [6, с. 27].

У Середні століття в регіоні найбільш видними представниками політичних терористичних організацій були ассасини, а точніше орден неоамери-

канців-натуристів, утворений Хасаном Ібн Саббахом в кінці XI століття з центром в замку Аламут, на півночі сучасного Ірану. Жертвами ассасинів ставали наймогутніші і захищені особи з числа мусульман і хрестоносців. Кінець існуванню цієї організації поклала монгольська армія Хулагу-хана, яка взяла Аламут в 1256 р. [6, с. 28–29].

Коріння сучасного політичного тероризму на Близькому Сході було закладено на початку XX століття, під час здійснення проекту колонізації Палестини. Наприкінці XIX століття Палестина була країною, близькою за національно-етнічними та культурно-мовними відносинами до сусідніх арабських країн Сирії та Лівану. Його населення говорило на сіро-ліванському діалекті арабської мови, і більшість з них сповідувало Іслам. У суспільно-економічному житті йшов поступовий процес занепаду феодалізму і становлення капіталістичного ладу. Однак цей процес був ускладнений втручанням західноєвропейських держав і єврейською колонізацією Палестини.

Остання посилилася після інституціоналізації сіоністського руху. Воно відбулося на першому установчому Міжнародному сіоністському Конгресі, що проходив у швейцарському місті Базелі 29-31 серпня 1897 р. було також оголошено про створення Всесвітньої сіоністської організації (ВСО). З'їзд прийняв програму сіонізму, що увійшла в історію під назвою «Базельська програма». вона визначила основні цілі і завдання сіоністського руху. Основними з них були:

- всебічне сприяння переселенню євреїв до Палестини та розширенню її єврейської колонізації;
- об'єднання єврейських громад в різних країнах в сіоністську організацію, керовану з Єдиного центру;
- розвиток почуття національної самобутності євреїв; вжиття заходів, спрямованих на узгодження планів єврейської колонізації Палестини з урядами провідних західних держав.

До Першої світової війни єврейська колонізація Палестини здійснювалася ВСО і рівень імміграції був невисокий: число єврейських поселенців зросло з 24 тисяч в 1882 році до 85 тисяч в 1914 році [14, с. 200].

Ситуація змінилася, коли Сіоністський проект був офіційно підтриманий Англією. 2 листопада 1917 року британський уряд опублікував лист Міністра закордонних справ Англії лорда А. Бальфура до єврейського банкіра лорда Ротшильда, в якому говорилося: «уряд Його Величності милостиво ставиться до створення в Палестині національного вогнища (national home) для єврейського народу і докладе всіх зусиль для сприяння досягненню цієї мети не повинні обмежуватися громадянські та релігійні права існуючих неєврейських громад в Палестині і політичний статус, яким користуються євреї в будь-якій іншій країні» [14, с. 201].

«Декларація Бальфура» була включена в текст палестинського мандату, який Верховна рада Антанті передала Англії на конференції в Сан-Ремо 25 квітня 1920 р. 24 липня 1922 р. умови мандату були затверджені Радою Ліги Націй, а 29 вересня 1923 р. він офіційно набув чинності. Мандат давав Британії широкі повноваження контролю в законодавчій і виконавчій владі, судовій системі, зовнішній політиці, дозволяв тримати свої війська в Палестині.

Уряд Великої Британії відкрив сіоністам шлях до масової еміграції євреїв до Палестини. Головною умовою для цього була придбання і освоєння земель, які перебували в «Єврейському Національному фонді» за сприяння Британської адміністрації. У підсумку з 1919 по 1939 рік земельна власність єврейського населення і єврейських організацій збільшилася з 65 до 150 тисяч гектарів. Захоплення земель відбувалося з одночасним витісненням арабських робітників з єврейських підприємств і бойкотом вироблених арабами товарів [7, с. 26].

Під час Другої світової війни єврейська колонізація Палестини протікала швидкими темпами, що багато в чому сприяло розв'язаному нацистами геноциду єврейського народу в Європі. Крім того, зростання чисельності населення і економічного впливу євреїв в Палестині, формування збройних формувань «Хагана», «Іргун цвей Леумі», Лехі призвели до більшої автономії виникли там сіоністських організацій і їх поступового переходу до прямого протистояння з британською владою. Загальне ослаблення Великої Британії під час Другої світової війни спонукало сіоністів шукати нового покровителя в Сполучених Штатах Америки.

В Нью-Йорку в Білтморі в травні 1942 року відбулася конференція міжнародних сіоністських організацій. У результаті була сформована «Білтморська програма», що закликала до створення єврейської держави на всій території Палестини.

Будучи не в змозі ефективно контролювати свою підмандатну територію і одночасно прагнути зберегти своє панування на Близькому Сході, Великобританія вирішила винести питання про Палестину на обговорення ООН. Розгляд питання про Палестину почався з відкриття 28 квітня 1947 року спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН. На засіданні 15 травня 1947 року було прийнято рішення про створення спеціальної комісії з вивчення палестинського питання. Результатом неодноразових обговорень і дебатів 29 листопада 1947 року 128 пленарне засідання Генеральної Асамблеї прийняло резолюцію № 181/II, названу «Майбутній уряд Палестини», в якій були намічені шляхи вирішення палестинської проблеми. У розділі резолюції, названому «План розділу Палестини з економічним союзом», передбачалося: 1) припинення дії мандата британської Палестини «якомога швидше, але не пізніше 1 серпня 1948 року»; 2) укладення до цієї дати збройними силами мандата; 3) створення в Палестині «через два місяці після евакуації збройних сил обов'язкової держави, але ні в якому випадку не пізніше 1 жовтня 1948 року» двох незалежних держав – арабської і одного єврейського; для Єрусалиму передбачалося виділення його в ізольовану одиницю з використанням особливого режиму; «здійснення від імені ООН адміністративних повноважень» в Єрусалимі було доручено Раді з Опіки.

Резолюція не задовольняє повністю ні арабів, ні євреїв. Арабські країни проголосували проти резолюції про розподіл Палестини, оскільки не визнають легітимності єврейської колонізації цієї території, змінивши її демографічний склад. Керівництво сіоністської резолюції не задовольнялося у зв'язку з тим, що вона закрила шлях до розширення єврейської території Палестини.

На початковому етапі колонізації в рамках розробки і побудови системи управління поселенцями існувало дві основні концепції механізму забезпечення безпеки. Прихильники першого підходу висунули ідею про те, що функції забезпечення безпеки повинні бути покладені на професійний орган, перш за все на професійну армію. Прихильників іншого підходу очолював Т. Трумпельдор, який виступав за тісну співпрацю політичних і військових структур, союз між якими повинен був стати «фундаментом нації, суспільства і держави».

До початку 1948 року Єврейські воєнізовані підрозділи «Хагани», включаючи ударне крило «Пальми», налічували 36 тисяч бійців. У разі необхідності Хагана могла розгорнути резерв першої черги (близько 40 тисяч осіб), а потім резерв другої черги, куди входили всі жителі населених пунктів, здатні носити зброю. Крім того, до моменту прийняття резолюції ООН про розподіл Палестини чисельність терористичних організацій «Іргун цвей Леумі» і «Лехі» становила 2 тисячі і 400 бойовиків відповідно [7, с. 29–34].

У цих умовах сіоністські лідери відразу ж після прийняття резолюції № 181/II взяли курс на те, щоб за будь-яку ціну не допустити виникнення в Палестині арабської держави.

До кінця періоду дії британського мандату (15 травня 1948 року) понад чверть мільйона палестинців були вигнані зі своїх будинків, головним чином з найбільш родючих районів Західної частини країни, виділених ООН для єврейської держави. Вони стали біженцями і осіли в долині річки Йордан (у східній частині Палестини), Трансйорданії, Лівані, Сирії та країнах Аравійського півострова [12, с. 48].

Трагедія палестинського народу загострилася під час і після першої арабо-ізраїльської війни 1948-1949 років з 15 травня 1948 року, коли у відповідь на оголошення про створення Держави Ізраїль в односторонньому порядку до Палестини увійшли регулярні війська Єгипту, Йорданії, Сирії, Іраку, Лівану. Ізраїль оголосив війну Саудівській Аравії і Ємену, в бойових діях брали участь підрозділи створеної Лігою арабських держав Добровольчої Армії визволення Палестини.

За деякими даними, до середини 1949 року зі своїх будинків у Палестині було вигнано понад 900 тисяч арабів [9, с. 42], дві третини палестинського народу. Ускладненню проблеми палестинських біженців сприяла політика ізраїльської влади, спрямована проти арабів, які проживають на окупованих територіях [9, с. 42].

Консолідація палестинців почалася в 1964 році, коли з арабської ініціативи була створена Організація звільнення Палестини (ОЗП). Це сталося на першому з'їзді палестинського Національного конгресу, що проходив з 28 травня по 2 червня 1964 року в Східному Єрусалимі (тоді входив до складу Йорданського Хашимітського Королівства). На Конгресі була прийнята Палестинська Національна Хартія і обрані керівні органи Конгресу. На вищій керівний пост ОЗП більшістю голосів був обраний видатний палестинський юрист Ахмед Шукейрі [2, с. 20–21].

Хоча створення ОЗП відбувалося на Йорданській території, найважливіша роль в її виникненні належить президенту Єгипту Гамалю

Абдель Насеру. Будучи прихильником панарабської єдності, Насер вважав, що географія Ізраїлю не дозволяє встановити сухопутний міст між арабськими країнами на азіатському і Африканському континентах. Створення Палестинської держави, включення в її кордони пустелі Негев (згідно з «поправками Бернадотта») могло б вирішити це питання. Тому для цієї мети створення єдиної Палестинської організації було представлено єгипетському лідеру необхідним [16, с. 137].

Таким чином, в перші десятиліття після розділення Палестини мали місце лише спорадичні терористичні акти арабів проти Ізраїлю, організовані, як правило, в інтересах сусідніх арабських держав. Помітна особливість палестинського терору почалася між 60-х–70-х років минулого століття як наслідок арабо-ізраїльської війни 1967 року і розчарування палестинців у зв'язку з нездатністю вирішити палестинську проблему за допомогою збройних сил арабських держав.

Серед терористичних актів, відповідальність за які несли Палестинські організації, найбільш часто зустрічалися: захоплення заручників (у тому числі пасажирів), вибухи бомб в ізраїльських містах, напад на Кібуци і Мошавім, вбивство високопоставлених Ізраїльських чиновників. Найгучнішим терористичним актом можна вважати захоплення і подальше вбивство 5 вересня 1972 року в Олімпійському селі Мюнхена 12 членів збірної Ізраїлю. Відповідальність за цей акт взяла на себе Палестинська терористична організація «Чорний вересень», очолювана Алі Хасаном Саламехом.

У період з 1967 по 2002 рік тільки «Народний фронт визволення Палестини», «Народний фронт визволення Палестини – Головне командування, Демократичний фронт визволення Палестини», «Фронт визволення Палестини і ФАТХ – Абу Муса» здійснили 48 значних терористичних актів. Крім того, терористичні акти здійснили вищезгадані організації «Чорний вересень» і «ФАТХ – революційна рада» на чолі з Абу Нідалем.

В ході еволюції впливу політичного ісламу на близькосхідну ситуацію прийнято виділяти кілька циклів або етапів. Стосовно до сучасних умов С. Аджиб виділяє чотири цикли. За його словами, перший цикл припадає на 80-ті роки ХХ століття, коли в Сирії відбулося велике повстання під керівництвом руху «Брати-мусульмани». Після поразки політичний іслам прийняв форму різноманітних, нечисленних фундаменталістських організацій і терористичних ухилів. Другий цикл (кінець 80-х – початок 90-х років) був пов'язаний з відсутністю істотних результатів у внутрішній і зовнішній політиці арабських країн на чолі з націоналістичними і соціалістичними урядами і появою ісламістських партій і рухів, які претендували на заміщення існуючих умов. Третій цикл був обумовлений домінуванням глобалізації (середина 90-х років ХХ століття – початок ХХІ століття). У цей час ісламський фактор проявився в діях терористичних організацій, створених на мережевій основі, таких як «Аль-Каїда». Присутній четвертий цикл. Поштовхом до зростання впливу ісламського фактора в політичному процесі на Близькому Сході послужили події «арабської весни». Вона харак-

теризується захопленням ісламістськими екстремістами значних територій, на яких вплив легітимної влади в ході цих подій було значно ослаблено (ДІЛІ, Ісламська держава на півдні Ємену та ін.) [1, с. 210].

Наприкінці 80-х років минулого століття в палестинському русі Опору на окупованих Ізраїлем територіях з'являються ісламські організації Ісламський джихад і ХАМАС, що продовжують терористичну діяльність, незважаючи на створену в ході мирного процесу Палестинську автономію і тенденцію до перспективного створення незалежної палестинської держави. Більш того, в результаті розколу в лавах Палестинської національної адміністрації ХАМАС фактично захопив владу в Секторі Газа, де час від часу здійснює збройні провокації проти Ізраїлю.

Організація «Ісламський Джихад» виникла в 1979 році. Ідеологічна платформа організації, заснованої палестинським шейхом А.Н. Дервішем, формувалася під впливом двох основних джерел. Першою була концепція «революційного ісламу» аятоли Хомейні, який проголосив звільнення Єрусалиму однією з головних цілей «Ісламської революції». Другою стало вчення «ісламського джихаду» вчення Братів-мусульман Саїда Єва, який виступав у другій половині 60-х років з ідеєю необхідності насильницького повалення «антиісламських» правлячих режимів.

У 1988 році кілька радикальних ісламських угруповань об'єдналися в «Ісламський рух опору» ХАМАС, очолюваний Шейхом Ахмедом Ясіном – одним з лідерів міжнародного руху «Брати-мусульмани». ХАМАС, вважаючи себе альтернативою ОЗП, виступає за створення в Палестині Ісламської держави. Переконлива перемога ХАМАСу на парламентських виборах 2006 року дозволила ісламістам сформувати уряд автономії, але при цьому призвела до відносної ізоляції Палестинської автономії з боку Ізраїлю, США, ряду європейських країн.

Результати парламентських виборів у Палестині та Ізраїлі, фінансова блокада сформованого ХАМАСом уряду Палестинської автономії з боку США, Ізраїлю та ЄС, безкомпромісна позиція лідерів ХАМАС, які не бажають визнавати Ізраїль і відмовлятися від збройної боротьби проти нього, військові дії, розпочаті в Палестині і Лівані ізраїльською армією, показали, що в палестино-ізраїльському конфлікті, Арабо-ізраїльський конфлікт і вся ситуація на Близькому Сході вступили в нову фазу. Його характерною рисою є посилення впливу ісламських радикальних і подібних їм організацій, процес їх легітимації і входження у формальні структури влади і навіть завоювання влади шляхом демократичних виборів. Одночасно спостерігався і процес радикалізації політичного спектру в Ізраїлі, де активізувалися праві партії [8, с. 224–225].

Те, що відбувається в регіоні, – це встановлення свободи і демократії. Йдеться про реалізацію планів створення «Нового Близького Сходу» шляхом розколу його держав на невеликі етнічні та релігійні групи [11, с. 35].

Аналіз витоків сучасного політичного тероризму на Близькому Сході дозволяє визначити шляхи протидії існуючим загрозам національній, регіональній та глобальній безпеці. Звичайно,

це має бути комплекс заходів, спрямованих на усунення причин виникнення феномену «міжнародного тероризму». Оскільки загроза тероризму носить глобальний характер, то і захист від неї повинен вестися глобально. Виходячи з цього, запропоновані заходи можна об'єднати в кілька груп.

До першої групи належать заходи політичного та міжнародно-правового характеру, а саме: досягнення міжнародного консенсусу щодо доцільності впорядкування процесів глобалізації, збереження позицій держав як основних геополітичних акторів, введення геополітичного протистояння в цивілізовані рамки діалогу між суб'єктами, недопущення загострення конфронтації між локальними цивілізаціями. Друга група – це заходи економічного характеру, а саме припинення фінансування терористичних організацій. До третьої групи належать заходи військово-технічного характеру: фізичне знищення терористів, знищення їх організаційних структур, проведення великомасштабних контртерористичних операцій, посилення традиційних заходів захисту громадян і об'єктів від можливих терористичних актів. Четверта група – інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на досягнення перемоги над ідеологією тероризму в інформаційному просторі.

Нарешті, необхідно ліквідувати джерело міжнародного тероризму – домогтися справедливого врегулювання регіонального конфлікту на Близькому Сході, центральним елементом якого є Палестинська проблема. Вона може бути вирішена тільки в контексті загального близькосхідного врегулювання. При цьому на Близькому Сході повинна бути створена така система регіональної безпеки, яка гарантувала б безпеку кожної держави регіону.

Висновок. Ескалація конфліктів в регіоні Близького Сходу ісламського фундаменталізму, що базується на ідеології релігійної нетерпимості, має виражену військово-політичну спрямованість. Таким чином, можна відзначити, що на сучасному етапі розвитку військово-політичної обстановки в світі значно активізувалися терористичні організації, що представляють собою стійкі об'єднання, що переслідують політичні цілі глобального або регіонального масштабу, досягнення яких передбачає не тільки застосування терористичних методів, а й інформаційно-психологічних. Все це говорить про те, що перед фахівцями та аналітиками стоїть складний комплекс завдань зі збору, аналізу та узагальнення даних для своєчасного виявлення тривожних тенденцій, їх спрямованості та визначення напрямків військово-політичної діяльності.

Список літератури:

1. Аджиб Шаді. Геополітична модель впливу ісламського чинника на політичний процес на Близькому Сході. *Влада*. 2016. № 11. С. 210.
2. Брасс А. Палестинське походження. Москва : видавництво "Русь – Олімп", 2004. С. 20–21.
3. Вайс М. Ісламська держава: Армія терору / Майкл Вайс, Хасан Хасан; ТРАНС. з англійської. Москва : Альпіна нехудожня література, 2016.
4. Зовнішня політика країн Близького Сходу / за редакцією А.А. Кузенкова, А.І. Чичерова. Москва : Міжнародні відносини, 1984. С. 279.
5. Волков Ю.В. Суб'єктивне ставлення міжнародного тероризму в сучасному геополітичному протистоянні. *Сучасний тероризм: теорія і практика*. Москва : Військова. Університет, 2002. С. 64–78.
6. Горбунов Ю.С. Тероризм та правове регулювання протидії : Монографія. Москва : Молода Гвардія, 2008. С. 27–29, с. 112–113.
7. Держава Ізраїль : Підручник / Під редакцією А.П. Шестакова. Москва : Військовий інститут Червоного Прапора, 1992. С. 29–34.
8. Гусейнов В.А. та ін. Великий Близький Схід: стимули та попередні результати демократизації. Москва : OLMA Media Grupp, 2007. С. 224–225.
9. Сгорін А.З. Абдель Хамід, Х.А. Війна за мир на Близькому Сході. Москва : Видавнича компанія "Східна література" Російської академії наук, 1998. С. 42.
10. Ілінський І.М. Про терор і тероризм. 2001. С. 39.
11. Ісланд Х. аль-Рабія аль-Араб В.А. Аль-Ідар ідея Фуада. – арабська. яз. – Арабська весна і боротьба з хаосом / Аш-Шурта. 2014. № 544. С. 35.
12. Кисельов В.І. Палестинське питання та близькосхідна криза. Київ : Політиздат Україна, 1981. С. 48.
13. Кудрявцев А.В. Ісламський світ і палестинське питання. Москва : Наука. Основне видання східної літератури, 1990. 133 с.
14. Новітня історія арабських країн в Азії. 1917–1985. Москва : Наука, 1988. С. 200–201.
15. Перлмуттер А. аль-Аскаріан ви-Сіяса Фі Ізраїль. Дамаск. арабська. яз. С. 10. Військова справа та політика в Ізраїлі.
16. М.Х. Харіф аль-Хадаб. Каїр. арабська. яз. 1988. С. 137. Осінь гніву.

References:

1. Adzhib sh. a Geopolitical model of the influence of the Islamic factor in the political process in the middle East. / *The power*. 2016. No. 11, 210 p.
2. Brass A. Palestinian origins. Moscow: OOO publishing house "Rus' – Olimp", 2004, pp. 20–21.
3. Weiss M. the Islamic state: Army of terror / Michael Weiss, Hassan Hassan; TRANS. from English. Moscow: Alpina non-fiction, 2016.
4. The foreign policy of the countries of the Middle East / Ed. edited by A.A. Kuzenkov, A.I. Chicherov. Moscow: international relations, 1984, 279 p.
5. Volkov Y.V. subjective attitude of international terrorism in the modern geopolitical confrontation. *Contemporary terrorism: theory and practice*. Moscow: Military. University, 2002, pp. 64–78.
6. Gorbunov Y.S. Terrorism and the legal regulation of counteraction: Monograph. Moscow: Molodaya Gvardiya, 2008, pp. 27–29, pp. 112–113.
7. The State Of Israel: Textbook / Under the editorship of A.P. Shestakov. Moscow: Military red banner Institute, 1992, pp. 29–34.

8. Guseinov, V.A., etc. the Big middle East: incentives and preliminary results of democratization. Moscow: OLMA Media Grupp, 2007, pp. 224–225.
9. Egorin A.Z. Abdel Hamid, H.A. the War for middle Eastern peace. Moscow: Publishing company "Eastern literature" Russian Academy of Sciences, 1998, 42 p.
10. Ilinskiy I.M. On terror and terrorism. Moscow, 2001, 39 p.
11. Islander H. al-Rabia al-Arab V.A. al-Idar idea of Fuad. Arab. yaz. The Arab spring and the control of chaos / Ash-Shurta. 2014. No. 544, 35 p.
12. Kiselev V.I. the Palestinian question and middle East crisis. Kiev: Politizdat Ukraine, 1981, 48 p.
13. Kudryavtsev A.V. Islamic world and the Palestinian issue. Moscow: Science. The main edition of East literature, 1990, 133 p.
14. Recent history of the Arab countries in Asia. 1917–1985. Moscow: Nauka, 1988, pp. 200–201.
15. Perlmutter A. al-Askarian you-Siyasah Fi Israil. Damascus. Arab. yaz. P. 10. The military and politics in Israel.
16. M.H. Harif al-Hadab. Cairo. Arab. yaz. 1988. P. 137. Autumn of anger.